

Triada korzyści mediacji karnej: ofiara – sprawca – wymiar sprawiedliwości

The Triad of Benefits of Criminal Mediation: The Victim, the Offender and the Justice System

Abstract

The article presents an analysis of the benefits of criminal mediation in Poland in the context of restorative justice. The first part presents mediation as a form of restorative justice and compares it with traditional retributive justice, pointing out the key differences between them. In the next part, the author presents the benefits of mediation for the justice system and crime victims, as well as the impact of positive outcomes of criminal mediation on the perpetrator obtaining real procedural benefits in the form of more lenient penalties. The study applies the dogmatic-legal method, based on the views presented in the literature on the subject and in the case law of Polish courts.

SŁOWA KLUCZOWE: mediacja, mediacja karna, sprawiedliwość naprawcza, ofiara, sprawca, nadzwyczajne złagodzenie kary, środki probacyjne

KEYWORDS: mediation, criminal mediation, restorative justice, victim, perpetrator, extraordinary mitigation of punishment, probation measures

AGATA WIAK – magister prawa, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: agata.wiak@kul.pl, ORCID – 0009-0008-9607-0201.

I | Wprowadzenie

Tradycyjny system karny, oparty na rozstrzyganiu konfliktów na drodze sądowej, jest przeciążony liczbą spraw, co prowadzi do wydłużenia czasu ich rozpatrywania oraz zwiększenia kosztów funkcjonowania całego systemu wymiaru sprawiedliwości. Dodatkowo w obliczu kryzysu wymiaru sprawiedliwości w Polsce, związanego m.in. z podważaniem niezawisłości sędziów, brakami kadrowymi (szacuje się, że aktualnie wolnych etatów sędziowskich jest ponad 1000 w skali kraju), co związane jest ze wstrzymaniem konkursów na stanowiska sędziowskie przez Ministra Sprawiedliwości, zaufanie społeczeństwa do sądów drastycznie maleje. Jak pokazuje badanie przeprowadzone przez IBRiS we wrześniu 2025 r., poziom zaufania społeczeństwa do sądów spadł w niespełna rok o 6,2 punktu procentowego (w październiku 2024 r. wynosił 42%, natomiast we wrześniu 2025 r. wyniósł 36%)[1]. Między innymi w obliczu tych wyzwań wciąż aktualna jest potrzeba propagowania alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów, które mimo upływu lat nadal wydają się niedoceniane i rzadko podejmowane. Jednym z powodów jest to, iż wciąż tylko niewielka część społeczeństwa jest świadoma istnienia instytucji mediacji karnej, a jeszcze mniej osób zdaje sobie sprawę z jej specyfiki i korzyści. Jak wskazują dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości, w roku 2024 liczba spraw karnych w sądach powszechnych zakończonych w wyniku mediacji wyniosła 3 333, natomiast 2 085 z nich zakończyło się zawarciem ugody[2]. Natomiast według badań statystycznych Departamentu Analiz i Strategii liczba spraw karnych w sądach powszechnych w roku 2024 wyniosła ponad 2 132 242[3]. Oznacza to, że mediacją zostało objętych tylko 0,16% spraw karnych. Jest to niewielki odsetek, pokazujący że mimo upływu lat mediacja nadal jawi się jako narzędzie relatywnie rzadko stosowane i niedocenione, szczególnie w sytuacji, gdy według statystyk w przywołanym roku prawie 63% spraw, które trafiły do mediacji, zakończyło się zawarciem przez strony ugody. Dane te dowodzą, że może być ona instrumentem wysoce skutecznym w praktyce wymiaru sprawiedliwości.

1 <<https://ibris.pl/kryzys-zaufania-do-instytucji-kto-zyskuje-a-kto-traci/>>; [dostęp 8.12.2025 r.].

2 <<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>>; [dostęp: 8.12.2025 r.].

3 <<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-jednoroczne-w-tym-pliki-dostepne-cyfrowo/2024/>>; [dostęp: 8.12.2025 r.]

2 | Istota i cele sprawiedliwości naprawczej

Podjmując analizę mediacji karnej, należy rozpocząć od przedstawienia założeń modelu, z którego się ona wywodzi, a więc sprawiedliwości naprawczej. Stanowi ona odmienną koncepcję od tradycyjnego modelu wymiaru sprawiedliwości retributywnej, która odnosi się do przestępstwa oraz ma na celu reakcję na nie^[4]. Jej istota wyraża się w dążeniu do naprawienia szkody wyrządzonej przez przestępstwo, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb ofiary i zadośćuczynienia jej krzywdom^[5]. Ważną kwestią w kontekście sprawiedliwości naprawczej jest możliwość zrozumienia i podjęcia przez sprawcę odpowiedzialności za swoje czyny, zamiast tradycyjnej izolacji więziennej, co sprzyja bez wątpienia jego resocjalizacji^[6]. Istotnym podmiotem w modelu sprawiedliwości naprawczej, oprócz ofiary i sprawcy, jest społeczność lokalna, której aktywny udział pozwala na przywrócenie naruszonej przez przestępstwo harmonii w relacjach społecznych.

W Polsce ideę sprawiedliwości naprawczej zaczęto wprowadzać do systemu prawnego na początku lat 90. XX wieku^[7]. Było to związane również z zachodzącą w tamtym okresie transformacją ustrojową kraju. Jednakże już wcześniej, w dwudziestoleciu międzywojennym ogromną rolę w szerzeniu tego modelu w Polsce odegrał prawnik i socjolog Leon Petrażycki^[8].

Aktualnie w ustawodawstwie polskim brak jest legalnej definicji sprawiedliwości naprawczej, co bez wątpienia utrudnia jej stosowanie w praktyce. Mimo to jej założenia stanowiły podstawę dla uregulowań dotyczących mediacji, którą wprowadziła kodyfikacja karna z 6 czerwca 1997 r., obowiązująca od 1 września 1998 r.^[9]. Jej pierwotne regulacje procesowe zostały istotnie zmienione najpierw z dniem 1 lipca 2003 r., kiedy zaczęła

4 Grzegorz Skrobotowicz, „Zalety mediacji karnej” *Prokuratura i Prawo*, nr 2 (2012): 128.

5 Tony F. Marshall, *Restorative Justice: An overview*, (London: Home Office, 1999), 5.

6 Máté Hollósvölgyi, „What does restorative justice promise?” *European Journal of Probation* 17, nr 1 (2025): 22.

7 Sławomir Steinborn, *Porozumienia w polskim procesie karnym. Skazanie bez rozprawy i dobrowolne poddanie się odpowiedzialności karnej* (Kraków: Wolters Kluwer, 2005), 27.

8 Magdalena Łukawska-Malicka, „Czym jest sprawiedliwość naprawcza? Istota i zarys problematyki” *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius* 69, nr 2 (2022): 46.

9 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997, Nr 88, poz. 553).

obowiązywać nowelizacja ustawy z 10 stycznia 2003 r.[10], a następnie 1 lipca 2015 r. – na mocy ustawy z 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw[11]. W wyniku tej drugiej nowelizacji mediacja zyskała obecny kształt, który obowiązuje do dziś.

Genezy sprawiedliwości naprawczej należy poszukiwać przede wszystkim w niezadowoleniu z tradycyjnego wymiaru sprawiedliwości opartego na modelu represyjnym, który koncentruje się głównie na karaniu sprawcy przestępstwa[12]. We współczesnych systemach prawnych retributywizm stanowi fundament wielu kodeksów karnych. Zakłada on stosowanie kluczowych zasad: proporcjonalności kary do wagi popełnionego przestępstwa oraz przywrócenia porządku prawnego (kara jest sposobem na zadośćuczynienie za naruszenie norm społecznych i przywrócenie sprawiedliwego porządku)[13]. Według tych założeń sprawca powinien ponieść karę ściśle współmierną do popełnionego czynu, czyli adekwatną do rozmiaru wyrządzonego zła. Zwolennicy tej teorii twierdzą, że kara jest wyrazem sprawiedliwości i moralnego zadośćuczynienia, które przywraca równowagę w porządku społecznym. Krytycy natomiast podkreślają, że system ten nie koncentruje się na rzeczywistych potrzebach ofiary, lecz jedynie na wymierzeniu kary sprawcy. W związku z tym często prowadzi do tzw. wtórnej wiktymizacji, ponieważ ofiara pozostaje na marginesie postępowania karnego, a jej głos ma niewielkie znaczenie w procesie decyzyjnym dotyczącym kary.

Odwołując się do tych założeń, można określić podstawowe cele sprawiedliwości naprawczej, czyli: naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem, zainteresowanie ofiarą oraz uznanie jej potrzeb, szybsze uzyskanie zadośćuczynienia w porównaniu z tradycyjną drogą sądową, zapobieganie powtórnej wiktymizacji ofiary, realne wzięcie odpowiedzialności

10 Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2003, Nr 17, poz. 155).

11 Ustawa z 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013, poz. 1247 z późn. zm.).

12 Rajnhard Kokot, „Idea sprawiedliwości naprawczej z perspektywy projektowanych zmian kodeksu karnego” *Ius Novum*, nr 2 (2013): 28.

13 Filip Ciepły, „O dowartościowanie retributywnej racjonalizacji kary”, [w:] *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga Jubileuszowa ku czci Profesor Alicji Grześkowiak*, red. Antoni Dębiński, Małgorzata Gałązka, Radosław Hałas, Krzysztof Wiak (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006), 3.

przez przestępcę za swoje czyny, zmniejszenie zjawiska recydywy, odbudowa relacji społecznych i harmonii we wspólnocie, zaburzonych przez czyn przestępny oraz odciążenie wymiaru sprawiedliwości^[14].

Mediacja jest najbardziej znaną i najczęściej stosowaną formą sprawiedliwości naprawczej w Polsce. Stanowi proces komunikacji, w którym bezstronny i neutralny mediator wspiera strony w wypracowaniu porozumienia^[15]. Jej celem jest doprowadzenie do rozwiązania konfliktu, przy jednoczesnym zabezpieczeniu i ochronie praw ofiary. Może ona przybrać formę bezpośrednią, polegającą na osobistym spotkaniu stron w obecności mediatora, jak również formę pośrednią, która polega na wypracowywaniu porozumienia bez fizycznego kontaktu stron. W tym modelu mediator prowadzi indywidualne rozmowy z każdą ze stron, a następnie przekazuje postulaty i stanowiska drugiej stronie. Jest to rozwiązanie szczególnie przydatne w sytuacjach charakteryzujących się wysokim stopniem skonfliktowania oraz gdy bezpośredni kontakt mógłby zagrażać poczuciu bezpieczeństwa oraz pogłębić uraz emocjonalny ofiary. Wyróżnia się również mediację online, prowadzoną przy wykorzystaniu środków porozumiewania się na odległość.

Kluczowe zasady mediacji to dobrowolność, bezstronność, poufność, neutralność oraz akceptowalność^[16]. Można ją stosować na różnych etapach – przed wniesieniem sprawy do sądu oraz już po wszczęciu postępowania sądowego. Jej głównym zadaniem jest doprowadzenie do porozumienia pomiędzy stronami w celu naprawienia wyrządzonych szkód i zaspokojenia potrzeb ofiary.

Aktualnie o instytucji mediacji karnej stanowi art. 23a Kodeksu postępowania karnego, który reguluje procedurę mediacji w sprawach karnych, określając warunki i tryb jej stosowania. Kluczowym warunkiem skierowania sprawy do mediacji jest zgoda obu stron – zarówno ofiary, jak i sprawcy. Oznacza to, że mediacja nie może zostać narzucona, lecz musi wynikać z ich dobrowolnej i nieprzymuszonej decyzji. Zgodnie z art. 23a § 2 k.p.k.,

¹⁴ Joanna Różyńska, „Koncepcja sprawiedliwości naprawczej” *Jurysta*, nr 1 (2005): 20.

¹⁵ Ewa Bieńkowska, *Mediacja w sprawach karnych* (Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości, 2011), 4.

¹⁶ Marek Suchanek, „Mediacja jako metoda rozwiązywania konfliktów społecznych” *Studia Administracyjne*, nr 10 (2018): 132-133.

postępowanie mediacyjne nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, a jego okresu nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego.

Dodatkowo rozwinięcie założeń instytucji mediacji można odnaleźć w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych, rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym^[17], Kodeksie karnym oraz Polskiej Karcie Praw Ofiary^[18].

3 | Korzyści wynikające z mediacji karnej dla systemu wymiaru sprawiedliwości

Mediacja karna umożliwia załatwienie wielu spraw w trybie pozasądowym. Dzięki temu strony mogą szybciej osiągnąć porozumienie przy jednocześnie większym zadowoleniu z jego rezultatu niż w przypadku długotrwałego postępowania sądowego^[19]. Przyczynia się ona do redukcji liczby spraw kierowanych do sądów, pozwalając tym samym na skoncentrowanie zasobów sądownictwa na sprawach wymagających przeprowadzenia pełnego postępowania dowodowego, w których nie bierze się pod uwagę innego aniżeli tradycyjny wymiar sprawiedliwości. Zwiększa to efektywność działania całego systemu. Co więcej, procedury mediacyjne są znacznie mniej kosztowne i obciążające, zarówno dla stron, jak i dla instytucji wymiaru sprawiedliwości^[20]. Tradycyjne postępowanie sądowe, poprzez zaangażowanie całego aparatu wymiaru sprawiedliwości, generuje liczne koszty. Mowa tu w szczególności o wynagrodzeniach sędziów, prokuratorów, obrońców, pełnomocników, biegłych, opłatach sądowych, kosztach doręczeń, kosztach doprowadzeń z aresztu, kosztach administracyjnych. Każdy z tych elementów wymaga nakładu finansowego stron oraz państwa. W wielu

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym (Dz.U. z 2003, Nr 108, poz. 1026 z późn. zm).

¹⁸ Katarzyna Hanas, „Sprawiedliwość naprawcza w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW a unormowania polskie” *Prokuratura i Prawo*, nr 5 (2015): 51-52.

¹⁹ Janina Waluk, „Mediacja jako forma sprawiedliwości naprawczej – korzyści dla stron” *Archiwum Kryminologii*, nr 29-30 (2008): 882.

²⁰ Ibidem.

sprawach są to wydatki rzędu nawet kilku-kilkunastu tysięcy złotych, z czego strony niejednokrotnie sobie nie zdają sprawy. Mediacja karna angażuje przede wszystkim mediatora, sprawcę oraz ofiarę, jednak krąg osób zaangażowanych może być znacznie szerszy. W spotkaniach mogą brać udział także obrońcy, pełnomocnicy, przedstawiciele ustawowi, jak również osoby trzecie, takie jak niezależni obserwatorzy, np. studenci, po uzyskaniu zgody stron. W przypadku mediacji prowadzonej na podstawie skierowania organów procesowych koszty jej przeprowadzenia ponosi Skarb Państwa, natomiast ewentualne wydatki związane z ustanowieniem profesjonalnego pełnomocnika obciążają strony, z wyjątkiem sytuacji, gdy został on wyznaczony z urzędu. Natomiast jeśli strony decydują się wziąć udział w mediacji umownej, bez skierowania przez odpowiedni organ, to one są odpowiedzialne za pokrycie kosztów postępowania mediacyjnego, które są ustalane indywidualnie z mediatorem. Koszty postępowania mediacyjnego w świetle przepisów k.p.k. ponosi Skarb Państwa[21]. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 czerwca 2023 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym[22], koszty mediacji karnej obejmują: zryczałtowaną należność za przeprowadzenie mediacji w wysokości 240 zł; wydatki mediatora, w tym: wynajem pomieszczenia na mediację w wysokości maksymalnie 70 zł za jedno spotkanie, koszty przejazdu oraz koszty korespondencji w zryczałtowanej wysokości 30 zł. Różnica między kosztami tradycyjnego postępowania karnego a kosztami mediacji jest więc znacząca. Postępowanie mediacyjne w sprawach karnych obciąża budżet państwa minimalnie, a strony praktycznie wcale.

Dodatkową korzyścią dla wymiaru sprawiedliwości jest obniżenie liczby osadzonych w przepełnionych aresztach oraz zakładach karnych, ponieważ mediacja karna pozwala uniknąć tradycyjnej izolacji więziennej, szczególnie w przypadku czynów o niedużym ciężarze gatunkowym, tj. bójek, uszkodzeń ciała, gróźb karalnych czy przestępstw przeciwko mieniu[23]. Wiąże się to

21 „Mediacje w sprawach karnych”, Sąd Okręgowy w Poznaniu. <<https://poznan.so.gov.pl/mediacje-w-sprawach-karnych,m,mg,386,387,400>>. [dostęp 8.12.2025 r.].

22 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 czerwca 2023 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym (Dz.U. z 2023 poz. 1207).

23 Agnieszka Siedlecka-Andrychowicz, „Mediacja w sprawach karnych i sprawach o wykroczenia”, [w:] *Mediacje. Teoria i praktyka*, red. Ewa Gmurzyńska, Rafał Morek (Warszawa: Wolters Kluwer, 2024), 402.

nie tylko ze znacznym obniżeniem kosztów systemu penitencjarnego, ale również sprzyja resocjalizacji. Izolacja w zakładach karnych pociąga za sobą wiele negatywnych skutków, które mogą przyczyniać się do wzrostu zjawiska recydywy[24]. Michel Foucault w swojej analizie historycznej zwracał uwagę, że więzienia, które są jednym z głównych narzędzi retributywizmu, nie tylko nie eliminują przestępczości, ale wręcz mogą sprzyjać jej reprodukcji poprzez tworzenie subkultur przestępczych i utrwalanie tożsamości przestępczej u skazanych[25]. Argumentował on, że system penitencjarny, zamiast resocjalizować skazanych, w praktyce często prowadzi do ich dalszej izolacji od społeczeństwa oraz pogłębiania ich identyfikacji z grupami przestępczymi[26]. Osadzeni, przebywając przez długi czas w środowisku więziennym, nabywają nowe umiejętności przestępcze i budują sieci kontaktów, które mogą ułatwiać im działalność przestępczą po wyjściu na wolność. Dodatkowo, powtarzające się cykle recydywy sprawiają, że więzienie staje się dla wielu osób jedynym znanym sposobem funkcjonowania, co osłabia ich zdolność do reintegracji społecznej. Wysokie wskaźniki recydywy wskazują, że więzienia często nie spełniają swojej resocjalizacyjnej funkcji, a skazani po odbyciu kary często powracają do działalności przestępczej. W postępowaniu mediacyjnym sprawca jest współuczestnikiem we własnej sprawie, ma możliwość wyrazić skruchę, zrozumieć, jakie cierpienie wyrządził drugiemu człowiekowi oraz przede wszystkim wziąć odpowiedzialność za swoje działanie[27]. Kapelan więzienny Jim Consedine akcentuje wielką rolę, jaką w procesie resocjalizacji odgrywa konfrontacja więźniów ze swoimi ofiarami oraz unaocznienie im wyrządzonych przez siebie krzywd[28]. Jest on zdania, że głównym powodem dalszej recydywy jest brak możliwości realnej skruchy, żalu, który następuje na skutek konfrontacji z ofiarą[29]. Według autora konfrontacja sprawcy z ofiarą ma więc ogromne znaczenie

24 Andrzej Marek, „Funkcje kary pozbawienie wolności na tle zmian polityki karnej”, [w:] *X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. Stefan Lelental, Grażyna B. Szczygieł (Białystok: Temida 2, 2009), 61.

25 Michel Foucault, *Nadzorować i karać: narodziny więzienia*, tłum. Tadeusz Komendant (Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2009), 243-250.

26 Ibidem.

27 Waluk, „Mediacja jako forma sprawiedliwości naprawczej”, 883.

28 Jim Consedine, *Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładu społecznego*, tłum. Michał Wołodźko, Kacper Gradoń (Warszawa: Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, 2004), 207.

29 Ibidem.

w resocjalizacji sprawcy. Poprzez m.in. dialog i rozmowę sprawcy stają się bardziej świadomi konsekwencji swoich czynów, a uczestnicząc w procesie poszukiwania satysfakcjonującego rozwiązania, wykazują mniejszą skłonność do ponownego naruszania przepisów prawa^[30]. Mediacja jest procesem, który aktywnie angażuje strony. Są one faktycznymi decydentami, w odróżnieniu od procesu sądowego, w którym to sąd decyduje o wyniku sprawy, co eliminuje możliwość dialogu oraz osobistego zaangażowania uczestników. Mediacja może istotnie zwiększyć u sprawcy poczucie empatii wobec ofiary, a także uświadomić skutki popełnionego czynu. Odbyna się to w warunkach bardziej swobodnych i sprzyjających rozmowie niż sala rozpraw^[31] oraz wpływa na zmniejszenie prawdopodobieństwa powrotu do przestępstwa.

Mediacja nie jest jednak rozwiązaniem uniwersalnym, lecz jednym z narzędzi w procesie karnym. Mimo że ani przepisy Kodeksu karnego, ani Kodeksu postępowania karnego nie wprowadzają formalnych wyłączeń jej stosowania, to analiza doświadczeń krajowych i obcych oraz literatury wskazuje, że mediacja ma sens przy przestępstwach, które nie godzą w najistotniejsze wartości związane z człowiekiem, tj. jego wolność, godność i życie. W polskiej doktrynie wskazuje się, że mediacja nie powinna być stosowana w szczególności w sprawach dotyczących przestępstw seksualnych, zwłaszcza popełnionych na szkodę małoletnich, gdyż wymagają one odrębnych procedur ochronnych, których mediacja nie jest w stanie zapewnić^[32].

Takie przestępstwa ze względu na ogromną traumę oraz urazy psychiczne ofiar uniemożliwiają równe uczestnictwo podmiotów, które jest bezwzględnym warunkiem mediacji. Mediacja w tych sprawach jest praktycznie niemożliwa do przeprowadzenia w sposób, który nie narażałby ofiar na dalsze krzywdy^[33]. Może to prowadzić do wtórnej wiktymizacji

³⁰ Agnieszka Siedlecka-Andrychowicz, „Wykorzystanie mediacji oraz programów sprawiedliwości naprawczej w konfliktach występujących w środowisku akademickim – przykład Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i Polski”, [w:] *Mediacja: od rozmowy do porozumienia*, red. Marcin Romanowski (Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, 2022), 120.

³¹ Iwona Lewandowska-Pierzynka, „Wpływ mediacji na wymiar wychowawczy nieletnich sprawców”, [w:] *Mediacja - sztuka kompromisu*, red. Marcin Romanowski (Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, 2023), 118.

³² Beata Walczak, „Mediacja w sprawach karnych” *Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie*, nr 2 (2012): 130-131.

³³ Grzegorz A. Skrobotowicz, *Mediacja karna w świetle badań* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2017), 111.

i skutkować pogłębieniem urazu ofiary, zamiast jego złagodzenia. Brak rzeczywistej równorzędności stron podważa zaufanie do procesu mediacyjnego i niweczy jego naprawczy potencjał. Dlatego też kluczowe jest staranne kwalifikowanie spraw do mediacji oraz systemowe podnoszenie kompetencji mediatorów.

4 | Korzyści dla ofiary

Jednym z fundamentalnych założeń mediacji jako realizacji sprawiedliwości naprawczej jest zainteresowanie ofiarą oraz uznanie jej potrzeb. Dla ofiary przestępstwo jest wydarzeniem traumatycznym. Niejednokrotnie oznacza utratę poczucia bezpieczeństwa, zaufania do ludzi, a także trudności emocjonalne, takie jak lęk, wstyd czy poczucie bezradności. W wielu przypadkach trauma wywołana przestępstwem prowadzi do izolacji społecznej oraz problemów zdrowotnych, psychicznych i fizycznych. Postępowanie sądowe, opierające się na karze, często marginalizuje ofiarę, skupiając się na ukaraniu sprawcy. Stawiając sprawcę na pierwszym planie, ofiarę sprowadza do roli „świadka” postępowania[34], nie dając jej możliwości wyrażenia własnych potrzeb, kiedy to one powinny być w centrum. Mediacja karna ma na celu odwrócenie tego schematu oraz postawienie w centrum zainteresowania ofiarę oraz umożliwienie wysłuchania jej. Udział w mediacji daje jej możliwość aktywnego i realnego wpływu na sposób rozwiązania konfliktu, może ona wyrazić swoje oczekiwania, potrzeby oraz najbardziej satysfakcjonujący ją sposób naprawienia szkody[35]. Nie jest on odgórnie narzucony przez organy wymiaru sprawiedliwości. Wyrażenie swoich potrzeb i oczekiwań, poczucie bycia wysłuchanym, a także świadomość, że sprawca podejmuje konkretne działania naprawcze, bierze odpowiedzialność za swój czyn, okazuje skruchę, niejednokrotnie przynosi ofierze większą satysfakcję niż np. kara izolacyjna[36]. Wiąże się to również z większym prawdopodobieństwem, że sprawca wypełni zadeklarowane zobowiązania, skoro sam brał udział

34 Ewa Bienkowska, *Poradnik mediatora [mediacja od A do Z; wzory pism; akty prawne]* (Warszawa: Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, 1999), 11.

35 Filip Cieplý, „Sprawiedliwość naprawcza wobec przestępstwa”, [w:] *Mediacja w teorii i praktyce*, red. Andrzej Gretkowski, Danuta Karbarz (Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej, 2009), 2.

36 Skrobotowicz, „Zalety mediacji karnej”, 131.

w rozmowach, miał na nie wpływ, a powinności nie zostały narzucone przez sąd[37].

W wielu przypadkach mediacja może być odbierana jako narzędzie służące do ochrony sprawcy, marginalizacji jego odpowiedzialności, w sytuacji gdy za popełniony czyn może się spodziewać surowej kary, natomiast poprzez zawarcie ugody poniesie łagodniejsze konsekwencje prawne w postaci np. zapłaty czy przeproszenia. Obiektywnie może być to odbierane jako bagatelizowanie winy oraz minimalizowanie odpowiedzialności, ale korzyści wynikające z takiego rozwiązania mogą być dla ofiar znacząco wyższe niż sprawiedliwość uzyskana w sądzie. Wiele ofiar obawia się zemsty sprawcy lub jego otoczenia jako następstwa orzeczenia wydanego przez sąd. Nawet jeśli wobec sprawcy sąd zastosowałby środki izolacyjne, to w wielu przypadkach istnieje ryzyko odwetu znanych sprawcy, szczególnie w przypadku osób, które działają w grupie lub należą do określonego środowiska. Ofiary chcą poczucia bezpieczeństwa i spokoju, bez obawy o bezpieczeństwo swoich rodzin, dzieci, mienia. Dając możliwość wspólnego poszukiwania rozwiązań, mediacja minimalizuje ryzyko odwetu i eskalacji konfliktu, przez co wpływa na większy komfort życia i spokój psychiczny ofiary.

Kolejną korzyścią z mediacji dla ofiary jest to, że najpewniej uzyska zadośćuczynienie szybciej niż w przypadku skierowania sprawy na drogę sądową. Art. 23a k.p.k. stanowi, że postępowanie mediacyjne nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, a jego okresu nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego. Choć czas trwania mediacji może być zależny między innymi od gotowości stron do współpracy i osiągnięcia porozumienia oraz stopnia złożoności konfliktu, w praktyce możliwe jest zakończenie wielu spraw w terminie znacznie krótszym niż ma to miejsce w procesie sądowym, który może trwać nawet wiele lat.

Dodatkowo mediacja minimalizuje ryzyko wtórnej wiktyimizacji. Jest to sytuacja, w której ofiara przestępstwa doświadcza kolejnych form krzywdy ze strony innych osób – otoczenia, rodziny, bliskich, organów ścigania – w reakcji na jej doświadczenie[38]. Polega ona na ponownym doświadczeniu urazu, tym razem związanego z niewłaściwą reakcją środowiska, które powinno zapewnić wsparcie i ochronę. Stanowi ona poważne zagrożenie dla pokrzywdzonego.

37 Lewandowska-Pierzynka, „Wpływ mediacji na wymiar wychowawczy nieletnich sprawców”, 118.

38 Małgorzata Bilewicz, „Preventing secondary victimization of disabled people” *Resocjalizacja Polska*, nr 16 (2018): 40.

Przyczyn powtórnej wiktyimizacji jest wiele. Najczęściej jednak jest to brak kompetencji oraz niewiedza pracowników wymiaru sprawiedliwości na temat tego, w jaki sposób rozmawiać oraz pracować z ofiarą przestępstwa^[39]. Niewłaściwa organizacja systemu wymiaru sprawiedliwości, w którym ofiara jest wielokrotnie przesłuchiwana, bagatelizowana lub traktowana z brakiem empatii przez przedstawicieli organów ścigania, sędziów czy prokuratorów, może wywołać w ofierze poczucie ponownego upokorzenia i odrzucenia. Tradycyjny system wymiaru sprawiedliwości, szczególnie w procesach karnych, nie zawsze bierze pod uwagę emocjonalne potrzeby ofiar.

W art. 12 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW^[40] wymaga się wprowadzenia gwarancji w ramach usług związanych ze sprawiedliwością naprawczą, mających na celu ochronę ofiar przed ponowną wiktyimizacją, zastraszaniem oraz odwetem. Państwa członkowskie zobowiązane są podjąć środki, które zapewniają ofiarom dostęp do bezpiecznych usług sprawiedliwości naprawczej. Artykuł 12 Dyrektywy bezpośrednio odnosi się do zapobiegania powtórnej wiktyimizacji, wprowadza mechanizmy ochrony ofiar przed dalszym krzywdzeniem przez system sprawiedliwości. Służyć temu mają:

- dobrowolność i bezpieczeństwo: usługi w zakresie sprawiedliwości naprawczej stosuje się tylko wtedy, gdy leżą w interesie ofiary i zapewniają jej ochronę przed zastraszaniem.
- poufność i prywatność: rozmowy i mediacje są poufne, co pozwala na uniknięcie publicznego ujawniania wrażliwych informacji, które mogłyby ponownie zranić ofiarę.
- informowanie ofiary: ofiara otrzymuje pełne informacje o procesie, co daje jej poczucie kontroli i zapobiega uczuciu bezsilności^[41].

Są to istotne regulacje, które mają gwarantować, że proces mediacyjny będzie realizowany w sposób zapewniający minimalizację ryzyka ponownej wiktyimizacji ofiar, dbając o ich bezpieczeństwo i integralność emocjonalną.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.Urz. UE L, z 2012, Nr 315).

⁴¹ Ibidem.

5 | Korzyści procesowe mediacji karnej dla sprawcy

Z perspektywy sprawcy, oprócz przywołanej już możliwości unaocznienia wyrządzonych krzywd, pozytywny przebieg mediacji może prowadzić do zastosowania przez sąd łagodniejszych środków penalnych. W procesie wymiaru kary sąd kieruje się dyrektywą zawartą w art. 53 § 3 k.k.[42], która wprowadza do procesu karnego mechanizm premiujący pozytywne efekty mediacji prowadzonej między pokrzywdzonym a sprawcą. Zgodnie z tym przepisem, sąd, wymierzając karę, bierze pod uwagę pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji albo ugodę zawartą w jej toku przed sądem lub prokuratorem. Oznacza to więc, że omawiany przepis otwiera przed oskarżonym realną ścieżkę zmniejszenia dolegliwości karnych poprzez aktywne zaangażowanie w proces mediacji. Określenie „pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji” wymaga jednak bliższego doprecyzowania ze względu na brak jednoznacznego określenia, jakie konkretne działania lub rezultaty mediacji powinny być uznane za pozytywne[43]. Według większości autorów za „pozytywny wynik mediacji” należy uznać tylko samo zawarcie przez strony ugody, a nie wykonanie przez sprawcę przewidzianych w niej zobowiązań[44]. Wykonanie zobowiązań ugodowych (np. naprawienie szkody) traktuje się więc w doktrynie wyłącznie jako kolejny, wykonawczy etap procedury, a nie jako warunek uznania mediacji za pozytywną. Monitorowanie późniejszych działań sprawcy nie jest przy tym warunkiem koniecznym, co budzi uzasadnione wątpliwości w kwestii gwarancji realnej i skutecznej ochrony interesów pokrzywdzonego[45]. Użycie przez ustawodawcę zwrotu „bierze pod uwagę” w art. 53 § 3 k.k., w świetle jednolitej wykładni, obliguje sąd do uwzględnienia tego faktu, a nie jedynie do jego fakultatywnego rozważenia. Jednocześnie jednak przepis nie precyzuje konkretnej redukcji wymiaru kary ani formy zakończenia postępowania. W związku z tym, zawarcie ugody sprawia, że sąd musi uwzględnić ją przy wymierzaniu kary, jednocześnie jednak organ ten nie może być związany oczekiwaniami

42 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997, Nr 88, poz. 553).

43 Skrobotowicz, *Mediacja karna w świetle badań*, 148.

44 Agnieszka Kania-Chramęga, „Znaczenie naprawienia szkody oraz pojednania pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą w procesie sądowego wymiaru kary. Uwagi na tle wybranych regulacji karnomaterialnych” *ADR. Arbitraż i Mediacja*, nr 2 (2017): 74.

45 Ibidem.

stron co do wysokości kary czy formy zakończenia procesu^[46]. Według Agnieszki Siedleckiej-Andrychowicz, podejrzany lub oskarżony, który w toku mediacji pojednał się z pokrzywdzonym i podjął działania naprawcze, zyskuje jedynie szansę, a nie gwarancję, że pozytywny wynik mediacji przełoży się na złagodzenie kary^[47]. Zgodnie z tym poglądem sąd ma szeroki margines swobody w ocenie, czy i w jaki sposób zawarcie ugody wpłynie na ostateczny wynik postępowania. Odmiennego zdania jest Ewa Bieńkowska, która neguje możliwość potraktowania zawarcia ugody jedynie jako „szansy” czy okoliczności fakultatywnej, argumentując, że ustawodawca poprzez sformułowanie „bierze pod uwagę” nakazał sądowi obligatoryjne włączenie ugody mediacyjnej do czynników łagodzących, co skutkuje koniecznością zaistnienia złagodzenia kary w każdym przypadku zawarcia ugody^[48]. Dla autorki fakt zawarcia ugody to konieczny i zawsze uwzględniany przez sąd element wymiaru kary, a nie alternatywa, od której zastosowania zależy wyłącznie uznanie sędziego. Według niej każda mediacja zakończona ugodą zawsze powinna skutkować co najmniej pewnym złagodzeniem kary, bez możliwości potraktowania tego jako elementu jedynie fakultatywnego. Zauważyć trzeba, że zgodnie z zasadą niezawisłości sędziowskiej, sąd nie jest formalnie zobligowany do uwzględnienia treści ugody zawartej w toku mediacji przy wymiarze kary^[49]. Sąd samodzielnie ocenia wagę tej okoliczności w kontekście całokształtu materiału sprawy. Oznacza to, że ustalenia poczynione między stronami nie mają charakteru wiążącego dla sądu, który zachowuje autonomię w podejmowaniu decyzji procesowych. Jednak jak zaznacza Dobrochna Wójcik, sąd powinien dążyć do tego, aby orzeczenie nie niweczyło efektów osiągniętych w mediacji^[50]. To słuszny postulat, bowiem zignorowanie faktu zawarcia przez strony ugody mogłoby zostać uznane za działanie podważające sens mediacji. Sprawca mógłby zostać skutecznie zniechęcony do wykonania zadeklarowanych zobowiązań, przez co pokrzywdzony straciłby rzeczywistą szansę na naprawienie wyrządzonej szkody lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę.

46 Anna Sitarska, „Przemoc w rodzinie a mediacja” *Prokuratura i Prawo*, nr 1 (2006): 64.

47 Siedlecka-Andrychowicz, „Mediacja w sprawach karnych”, 400.

48 Bieńkowska, *Mediacja w sprawach karnych*, 12.

49 Dobrochna Wójcik, „Rola mediacji między pokrzywdzonym a sprawcą przestępstwa” w *System Prawa Karnego. Zagadnienia ogólne*, t. 1, red. Andrzej Marek (Warszawa: C.H. Beck. Instytut Nauk Prawnych PAN, 2010), 384.

50 Ibidem.

Co ważne, mediacja, która nie zakończyła się ugodą, nie wpływa na wymiar kary jako okoliczność obciążająca z tego chociażby względu, że przyczyny braku ugody nie zawsze są zawinione przez sprawcę^[51]. Może bowiem wystąpić sytuacja, w której np. pokrzywdzony domaga się naprawy szkody w sposób wykraczający poza możliwości sprawcy, przez co zawarcie porozumienia staje się niemożliwe. Nieosiągnięcie ugody pozostaje więc neutralne z punktu widzenia sądu i nie wpływa negatywnie na wymiar kary.

Dodatkowo w sytuacji, gdy nie zawarto ugody wyłącznie z powodu pokrzywdzonego, a sprawca mimo to podejmuje działania zmierzające do naprawienia wyrządzonej szkody lub zadośćuczynienia, sąd uwzględni tę okoliczność przy wymierzaniu kary, opierając się na art. 53 § 2 k.k.^[52]. Przepis ten stanowi, że sąd, wymierzając karę, bierze pod uwagę również zachowanie się sprawcy po popełnieniu przestępstwa, a zwłaszcza „staranie o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości”. Sąd Najwyższy w wyroku z 14 marca 2006 r. wskazał, że: „Sąd w chwili wyrokowania powinien dysponować aktualnymi danymi o oskarżonych, a konkretnie dotyczących ich zachowania po popełnieniu przestępstwa, ponieważ informacje te powinny być wzięte pod uwagę przy wymiarze kary (art. 53 § 2 k.k.)”^[53]. Według Mariana Filara, na decyzję sądu może wpływać nie tylko pozytywny rezultat mediacji, ale również sam fakt uczestniczenia w niej przez sprawcę, który świadczyć może o jego refleksji nad czynem i gotowości do zmierzenia się z jego konsekwencjami^[54]. Zdaniem autora, już sam udział sprawcy w mediacji zasługuje na wymierne uwzględnienie przy wymiarze kary. Pogląd ten kładzie więc nacisk na docenienie rzeczywistych wysiłków sprawcy, które, nawet jeśli by nie zaowocowały formalnym porozumieniem, świadczą o jego autentycznej gotowości do naprawienia wyrządzonej szkody. Mimo że w wielu sytuacjach udział w mediacji świadczy o chęci wzięcia odpowiedzialności za swoje zachowanie, to jednak jest to dość kontrowersyjny pogląd. Warto zauważyć, że w tej sytuacji sam fakt udziału w mediacji, bez wymogu rzeczywistego

⁵¹ Eleonora Zielińska, *Mediacja w sprawach karnych o przemoc w rodzinie – skala i efektywność w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości* (Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2017), 82.

⁵² Wójcik, „Rola mediacji”, 387.

⁵³ Wyrok Sądu Najwyższego z 14 marca 2006 r., II KK 291/05, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 577.

⁵⁴ Wójcik, „Rola mediacji”, 387.

naprawienia szkody, może stać się dla niektórych sprawców atrakcyjną szansą do uzyskania łagodniejszej kary. Rodzi to niebezpieczeństwo, że mediacja, a co ważniejsze pokrzywdzony, zostaną wykorzystani instrumentalnie poprzez pozorne i interesowne zaangażowanie sprawcy.

Ważnym dla sprawcy przepisem, który łączy się bezpośrednio z procesem mediacji, jest art. 60 § 2 pkt 1 i 2 k.k.^[55], który stanowi, że sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, kiedy nawet najniższa kara przewidziana za przestępstwo byłaby niewspółmiernie surowa, w szczególności w sytuacji, gdy doszło do pojednania między pokrzywdzonym a sprawcą, sprawca naprawił wyrządzoną szkodę lub strony ustaliły sposób jej naprawienia. Słowo „może” zawarte w tym przepisie oznacza, że jest to wyłącznie uprawnienie, a nie obowiązek organu, zależne od jego oceny. Umożliwia to elastyczne dostosowanie reakcji karnej do specyfiki danej sprawy. Orzecznictwo podkreśla jednak, że w przypadku, gdy ustawa przewiduje uprawnienie do nadzwyczajnego złagodzenia kary, sąd w uzasadnieniu swojego orzeczenia powinien jednoznacznie wyjaśnić, dlaczego z tego przywileju nie skorzystał^[56]. Podkreśla to wagę transparentnego uzasadnienia decyzji o niekorzystaniu z tego przywileju oraz rzutuje na przejrzystość i spójność orzecznictwa.

Warta uwagi jest jedna z przesłanek instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary wymieniona w art. 60 § 2 pkt 1 k.k.^[57], a mianowicie uzgodnienie przez strony sposobu naprawienia szkody. Rodzi się w jej przypadku wątpliwość dotycząca gwarancji wykonania uzgodnionych przez pokrzywdzonego i sprawcę zobowiązań. Olga Sitarz słusznie postuluje wprowadzenie zmian legislacyjnych, które zapewniłyby skuteczniejsze mechanizmy egzekwowania zadeklarowanych zobowiązań^[58]. Mowa tutaj o wprowadzeniu obowiązkowej procedury kontrolnej i weryfikacji spełnienia zadeklarowanych zobowiązań. Co prawda, zgodnie z § 14 pkt 5 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych^[59], jednym z obowiązków mediatora jest kontrola wykonania

55 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997, Nr 88, poz. 553).

56 Postanowienie SN z dnia 17 stycznia 2013 r., II KK 28/12, LEX nr 1252703.

57 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997, Nr 88, poz. 553).

58 Olga Sitarz, „Bariery prawne szerszego rozwoju mediacji w sprawach karnych i postulaty de lege ferenda”, [w:] *Mediacja: sztuka kompromisu*, red. Marcin Romanowski (Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, 2023), 20.

59 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. z 2015 poz. 716).

zobowiązań wynikających z zawartej ugody, jednak jak podnosi autorka, w praktyce mediator nie dysponuje mechanizmami, które pozwalałyby mu skutecznie nadzorować realizację ustaleń[60].

Oprócz „wypadków szczególnie uzasadnionych”, wymienionych w art. 60 § 2 k.k.[61], czyli pojednania między stronami, naprawienia szkody przez sprawcę oraz ustalenia przez strony sposobu naprawienia szkody, zgodnie z pkt 2 tego przepisu, za taki wypadek można uznać również postawę sprawcy, który podjął starania w celu naprawienia szkody lub jej zapobieżenia. Istotną kwestię porusza Zbigniew Ćwiakalski, wskazując na różnicę między, wymienionym w art. 60 § 2 pkt 1 k.k., faktycznym naprawieniem szkody, a jedynie ustaleniem sposobu jej naprawienia[62]. To rozróżnienie ma kluczowe znaczenie w kontekście nadzwyczajnego złagodzenia kary, ponieważ wpływa na ocenę rzeczywistej postawy sprawcy wobec pokrzywdzonego. Faktyczne naprawienie szkody oznacza, że sprawca podjął konkretne działania, które doprowadziły do zadośćuczynienia pokrzywdzonemu, co może świadczyć o jego autentycznej skrupsie i chęci naprawienia wyrządzonej krzywdy. Z kolei samo ustalenie sposobu naprawienia szkody, bez jego realizacji, może być postrzegane jako niewystarczające, ponieważ nie gwarantuje, że pokrzywdzony rzeczywiście otrzyma należne mu zadośćuczynienie[63]. Istnieje więc ryzyko, że sprawca może wykorzystać ustalenie sposobu naprawienia szkody jako szansę, mającą na celu uzyskanie korzystniejszego wyroku, bez realnej intencji naprawienia wyrządzonej szkody.

Kolejną korzyścią, jaką oskarżony może odnieść z udziału w mediacji karnej, jest warunkowe umorzenie postępowania karnego oraz warunkowe zawieszenie wykonania kary. Mimo że przepisy te, wskazując na przesłanki pozytywnej prognozy kryminologicznej, nie odnoszą się wprost do udziału sprawcy w mediacji, to jednak nie wykluczają uwzględnienia takiego zachowania w ocenie jego postawy[64]. Art. 66 k.k.[65] stanowi, że sąd może warunkowo umorzyć postępowanie bez wydawania wyroku skazującego, o ile spełnione są łącznie następujące przesłanki: czyn popełniony przez

60 Sitarz, „Bariery prawne szerszego rozwoju mediacji w sprawach karnych”, 20.

61 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997, Nr 88, poz. 553).

62 Wójcik, „Rola mediacji”, 385.

63 Wójcik, „Rola mediacji”, 385.

64 Eleonora Zielińska i Joanna Klimczak, *Zakres stosowania mediacji w sprawach karnych w praktyce wymiaru sprawiedliwości* (Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2020), 7.

65 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997, Nr 88, poz. 553).

oskarżonego nie nosi znamion wysokiej szkodliwości społecznej, okoliczności popełnienia przestępstwa są jasne i nie budzą wątpliwości, sprawca nie był wcześniej karany za (umyślne) przestępstwo oraz postawa, charakter, właściwości osobiste oraz dotychczasowy sposób życia oskarżonego dają podstawę do przekonania, że mimo umorzenia będzie on przestrzegał prawa i nie wróci do popełniania przestępstw. Przepis ten nie ma zastosowania, gdy sprawcy grozi za przestępstwo kara pozbawienia wolności przekraczająca pięć lat. Kluczowe znaczenie w praktyce mają elementy pozytywnej prognozy kryminologicznej, gdyż to one decydują, czy sąd uzna, że oskarżony zasługuje na warunkowe umorzenie postępowania zamiast wymierzenia kary. Sąd, rozważając zastosowanie warunkowego umorzenia postępowania karnego, musi więc zbadać, czy popełniony czyn miał charakter jednorazowy, czy też odzwierciedlał trwałą postawę lekceważenia prawa[66]. Sąd bierze też pod uwagę, jak oskarżony zachowywał się po popełnieniu czynu: czy wykazał autentyczną skruchę, czy aktywnie dążył do naprawienia wyrządzonej szkody, a także czy nawiązał kontakt z pokrzywdzonym i podjął działania na rzecz zadośćuczynienia mu wyrządzonej krzywdy[67]. Już w uchwale z 29 stycznia 1971 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że przy zastosowaniu warunkowego umorzenia postępowania za kluczową przesłankę uznaje się wyrażenie przez sprawcę szczerzej skruchy, zwłaszcza gdy przyjmuje ona formę czynnego działania na rzecz naprawienia wyrządzonej szkody[68]. To przede wszystkim konkretne działania naprawcze stanowią sygnał dla sądu, że przestępstwo miało charakter incydentalny i nie wpisuje się w utrwalony wzorzec zachowań człowieka. Dzięki temu mediacja może być dowodem, na podstawie którego sędzia realnie oceni, czy sprawca nie tylko wyraził skruchę, ale także w praktyce przyczynił się do naprawienia szkody lub chociaż podjął taką próbę.

Środkiem probacyjnym jest również warunkowe zawieszenie wykonania kary uregulowane w art. 69 k.k.[69]. Przepis art. 69 § 1 k.k. stanowi, że sąd może warunkowo zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności, jeżeli: orzeczona kara nie przekracza roku pozbawienia wolności, sprawca nie był wcześniej skazany na karę pozbawienia wolności i wystarczy to dla osiągnięcia wobec

66 Sławomir Hypś, „Komentarz do art. 66”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Alicja Grześkowiak i Krzysztof Wiak (Warszawa: C.H. Beck, 2026), 724.

67 Ibidem, 725.

68 Uchwała Sądu Najwyższego z 29 stycznia 1971 r., VI KZP 26/69, OSNKW 1971, Nr 3.

69 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997, Nr 88, poz. 553).

niego celów kary. Kluczowe znaczenie ma art. 69 § 2 k.k., który wskazuje, że stosując tę instytucję, sąd przede wszystkim ma ocenić postawę sprawcy, uwzględniając jego cechy osobowości, warunki życiowe i dotychczasowy tryb życia, a także to, jak zachowywał się po popełnieniu przestępstwa. W kontekście ostatniej przesłanki, sąd pozytywnie oceni pojednawczą postawę oskarżonego, czyli przyznanie się do winy, wyrażenie skruchy, gotowość do dobrowolnego poddania się karze (art. 387 k.p.k.) lub zawarcie porozumienia z prokuratorem co do kary i wniosku o wydanie wyroku bez rozprawy (art. 335 w zw. z art. 343 § 1 k.p.k.), a także naprawienie wyrządzonej szkody lub jej próbę^[70]. Choć sam przepis nie odwołuje się wprost do mediacji, to pozytywny wynik procedury mediacji karnej jest dla sądu przekonującym sygnałem, że oskarżony wyraził szczery żal i podjął realne kroki naprawcze. Mimo że dyrektywa ta ma charakter fakultatywny i jej zastosowanie należy do swobodnej oceny sądu, to ugoda mediacyjna dostarcza obiektywny dowód pozytywnej prognozy kryminologicznej, co znacznie zwiększa szanse na zastosowanie warunkowego zawieszenia wykonania kary.

Istotną instytucją mogącą przynieść korzyści dla sprawcy, jak również ofiary, jest tzw. umorzenie absorpcyjne, uregulowane w art. 11 k.p.k.^[71]. Zgodnie z tym przepisem, jeśli osoba była już prawomocnie ukarana za inne przestępstwo, a następnie toczy się przeciwko niej sprawa o występpek zagrożony karą pozbawienia wolności do 5 lat, to postępowanie można umorzyć. Warunkiem jest jednak, aby wymierzenie kolejnej kary było oczywiście niecelowe, biorąc pod uwagę rodzaj i wysokość kary już orzeczonej. Dodatkowo ważnym elementem tej regulacji jest klauzula dotycząca interesu pokrzywdzonego, a mianowicie interes pokrzywdzonego nie może sprzeciwiać się takiemu umorzeniu. Na gruncie tej regulacji pojawiają się wątpliwości — zwłaszcza co do realizacji praw pokrzywdzonego. Mianowicie, jeśli ofiara wyrazi zgodę na zakończenie postępowania karnego bez wymierzenia kary, do ewentualnego dochodzenia roszczeń pozostaje jej wyłącznie droga postępowania cywilnego, długa i kosztowna^[72]. Grzegorz Skrobotowicz postuluje, aby przed wydaniem postanowienia o umorzeniu absorpcyjnym strony były kierowane na mediację, gdyż ugoda stwarza możliwość szybkiego uzyskania rekompensaty materialnej i moralnej, a jednocześnie chroni

⁷⁰ Sławomir Hypś, „Komentarz do art. 69”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Alicja Grześkowiak i Krzysztof Wiak (Warszawa: C.H. Beck, 2026), 740.

⁷¹ Skrobotowicz, *Mediacja karna w świetle badań*, 144–145.

⁷² Skrobotowicz, *Mediacja karna w świetle badań*, 144–145.

pokrzywdzonego przed wtórną wiktyimizacją wynikającą z kosztownego procesu cywilnego[73]. Mediacja stanowiłaby więc w tym przypadku zabezpieczenie interesu ofiary. Taką samą opinię wyraża również Ewa Bieńkowska, która podkreśla, że jedynym realnym sposobem pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności naprawczej, zapewnienia interesu ofiary i wyeliminowania zjawiska wtórnej wiktyimizacji jest mediacja zakończona wykonaniem zobowiązań przez sprawcę[74]. Autorka argumentuje, że konieczne jest opóźnienie formalnego umorzenia do chwili faktycznego zaspokojenia roszczeń ofiary[75]. Bez takiego warunku umorzenie absorpcyjne staje się „iluzoryczne”, ponieważ pokrzywdzony nie uzyskuje żadnej realnej ochrony swoich praw. W tym kontekście wskazane postulaty doktrynalne wydają się szczególnie zasadne.

Korzyści dla sprawcy może przynieść również skazanie bez przeprowadzenia rozprawy na podstawie art. 335 k.p.k.[76], który stanowi, iż prokurator, zamiast z aktem oskarżenia, występuje do sądu z wnioskiem o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków przewidzianych za zarzucany mu występki, uwzględniających również prawnie chronione interesy pokrzywdzonego. Kluczową przesłanką skorzystania z tej ścieżki jest wyraźne przyznanie się do winy przez oskarżonego oraz brak wątpliwości co do jego odpowiedzialności. Taka konstrukcja umożliwia skrócenie czasu oczekiwania na rozstrzygnięcie i odciążenie sądów, ale równocześnie stawia ofiarę w roli biernego uczestnika, pozbawionego pewności co do rzeczywistego zaspokojenia jej roszczeń w toku karnoprocesowym. Mediacja wydaje się wówczas niezbędna. Podobnie jak przy umorzeniu absorpcyjnym, warto najpierw poddać sprawę mediacji, a dopiero potem skorzystać z tej instytucji[77]. Ponadto, gdy mediacja zakończy się zawarciem ugody i sprawca faktycznie wypełni związane z nią zobowiązania, stanowi to dla sądu wiarygodny dowód właściwej postawy oskarżonego[78]. Skazanie bez rozprawy daje oskarżonemu realną możliwość negocjowania wymiaru kary

73 Ibidem

74 Bieńkowska, *Mediacja w sprawach karnych*, 10-11.

75 Ibidem.

76 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 46).

77 Skrobotowicz, *Mediacja karna w świetle badań*, 146.

78 Ibidem.

z prokuratorem, ma on realny wpływ na jej ostateczny wymiar, zyskuje pewność co do ostatecznego rozstrzygnięcia oraz unika długiego oczekiwania na wyrok.

Oprócz korzyści w postaci zastosowania łagodniejszych środków penalnych, mediacja pełni rolę wychowawczą, w szczególności w przypadku sprawców nieletnich. Wiąże się ona z poczuciem wstydu, nieprzyjemnego uczucia spowodowanego świadomością hańbiącego zachowania. Ludzie boją się być zawstydzonymi. Natomiast jak zauważył John Braithwaite, pozytywny wpływ na resocjalizację sprawcy może mieć zawstydzenie go przez bliską mu grupę społeczną, natomiast zawstydzenie go przed organami wymiaru sprawiedliwości już nie^[79]. Związane jest to z tym, że jeżeli sprawca będzie zawstydzany przez obce mu osoby, sędziów, prokuratorów, może poczuć się jeszcze bardziej wyalienowany ze społeczeństwa, poniżony, a co za tym idzie, nie będzie chciał podjąć działań zmierzających do powrotu na drogę zgodną z porządkiem prawnym i zasadami współżycia społecznego. Dodatkowo spotkanie mediacyjne, poprzez swą mniej sformalizowaną formułę, powoduje że sprawcy odczuwają większy wstyd przed m.in. osobą mediatora, ofiarą, rodzicami ofiary lub swoimi. W postępowaniu sądowym sprawca staje wobec instytucji wymiaru sprawiedliwości, które codziennie rozpatrują wiele podobnych spraw. Może to w jego odczuciu zmniejszać wagę popełnionego czynu poprzez świadomość, że jego sprawa jest jednym z wielu przypadków do rozstrzygnięcia. Spotkanie „twarzą w twarz” z ofiarą angażuje go bardziej, wpływa na intensyfikację doświadczenia emocjonalnego. Poprzez to skłania do refleksji, co jest przesłanką kluczową dla zmiany postawy.

6 | Podsumowanie

Mediacja nie jest uniwersalnym rozwiązaniem dla każdego przestępstwa w Polsce, jednak w wielu przypadkach może stanowić wartościową alternatywę dla drogi sądowej oraz daje możliwość wypracowania rozwiązań, które wykraczają poza tradycyjne sankcje karne. Pozwala na rzeczywistą poprawę sytuacji zarówno ofiary, jak i sprawcy, oraz pełni istotną rolę w systemie wymiaru sprawiedliwości, umożliwiając sprawcom i ofiarom dojście do porozumienia bez konieczności przechodzenia przez pełny proces sądowy.

⁷⁹ Marzena Kruk, „Mediacja między pokrzywdzonym a sprawcą przestępstwa jako forma rozwiązywania konfliktów” *Archiwum Kryminologii*, nr 29-30 (2008): 845-846.

Mediacja karna przynosi również wymierne korzyści społeczno-ekonomiczne, skracając czas postępowań, odciążając instytucje wymiaru sprawiedliwości i optymalizując wydatki budżetowe na wymiar sprawiedliwości. Jest ona szansą na stworzenie bardziej zrównoważonego systemu wymiaru sprawiedliwości.

Nawet jeśli mediacja nie zakończy się ugodą, nie musi oznaczać to jej niepowodzenia, gdyż stwarza stronom unikalną przestrzeń do wyartykułowania własnych potrzeb oraz bycia wysłuchanym. Należy jednak podkreślić, że choć mediacja jest powszechnie postrzegana jako rozwiązanie ekonomiczne, jej opłacalność nie ma charakteru bezwzględnego. W niektórych przypadkach koszty postępowania mediacyjnego mogą być porównywalne, a nawet wyższe niż w postępowaniu sądowym, zwłaszcza gdy wymaga ona wielu spotkań lub gdy strony korzystają z pomocy profesjonalnych pełnomocników. Nawet mimo braku konsensusu, mediacja uświadamia uczestnikom, że ich konflikt wymaga rozstrzygnięcia przez sąd, który podejmie wiążącą decyzję^[80]. W ten sposób pełni ona funkcję nie tylko pojednawczą, ale także porządkującą i przygotowującą strony do dalszego postępowania.

Bibliografia

- Bieńkowska, Ewa. *Mediacja w sprawach karnych*. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości, 2011.
- Bieńkowska, Ewa. *Poradnik mediatora [mediacja od A do Z; wzory pism; akty prawne]*. Warszawa: Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, 1999.
- Bilewicz, Małgorzata. „Preventing secondary victimization of disabled people.” *Resocjalizacja Polska*, nr 16 (2018): 39-48. <https://doi.org/10.22432/pjsr.2018.16.04>.
- Cieply, Filip. „O dowartościowanie retrybutywnej racjonalizacji kary.” W *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga Jubileuszowa ku czci Profesora Alicji Grześkowiak*, red. Antoni Dębiński, Małgorzata Gałązka, Radosław Hałas i Krzysztof Wiak, 231-246. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006.
- Cieply, Filip. „Sprawiedliwość naprawcza wobec przestępstwa.” W *Mediacja w teorii i praktyce*, red. Andrzej Gretkowski i Danuta Karbarz, 189-200. Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej, 2009.

⁸⁰ Monika Płatek, „Wstęp I, czyli o miejscu i roli sprawiedliwości naprawczej w systemie sprawiedliwości karnej”, [w:] *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, red. Monika Płatek i Michał Fajst (Warszawa: Liber, 2005), 18.

- Consedine, Jim. *Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładu społecznego*, tłum. Michał Wołodźko, Kacper Gradoń. Warszawa: Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, 2004.
- Foucault, Michel. *Nadzorować i karać: narodziny więzienia*, tłum. Tadeusz Komendant. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2009.
- Hanas, Katarzyna. „Sprawiedliwość naprawcza w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW a unormowania polskie.” *Prokuratura i Prawo*, nr 5 (2015): 45-59. <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/numer-5-2015>.
- Hollósvölgyi, Máté. „What does restorative justice promise?” *European Journal of Probation* 17, nr 1 (2025): 21-34. <https://doi.org/10.1177/20662203251319907>.
- Hypś, Sławomir. „Komentarz do art. 66.” W *Kodeks karny. Komentarz*, red. Alicja Grześkowiak i Krzysztof Wiak, 719-725. Warszawa: C.H. Beck, 2026.
- Hypś, Sławomir. „Komentarz do art. 69.” W *Kodeks karny. Komentarz*, red. Alicja Grześkowiak i Krzysztof Wiak, 735-741. Warszawa: C.H. Beck, 2026.
- Kania-Chramęga, Agnieszka. „Znaczenie naprawienia szkody oraz pojednania pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą w procesie sądowego wymiaru kary. Uwagi na tle wybranych regulacji karnomaterialnych.” *ADR. Arbitraż i Mediacja*, nr 2(38) (2017): 65-76. <https://journals.indexpopernicus.com/api/file/viewByFileId/295910>.
- Kokot, Rajnhard. „Idea sprawiedliwości naprawczej z perspektywy projektowanych zmian kodeksu karnego.” *Ius Novum* 7, nr 2 (2013): 27-47. <https://iusnovum.lazarski.pl/iusnovum/article/view/221/430>.
- Kruk, Marzena. „Mediacja między pokrzywdzonym a sprawcą przestępstwa jako forma rozwiązywania konfliktów.” *Archiwum Kryminologii XXIX-XXX* (2008): 837-851. <https://doi.org/10.7420/ak2007-2008bn>.
- Lewandowska-Pierzynka, Iwona. „Wpływ mediacji na wymiar wychowawczy nieletnich sprawców.” W *Mediacja: sztuka kompromisu*, red. Marcin Romanowski, 101-119. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, 2023.
- Łukawska-Malicka, Magdalena. „Czym jest sprawiedliwość naprawcza? Istota i zarys problematyki.” *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius* 69, nr 2 (2022): 43-59. <https://journals.umcs.pl/g/article/viewFile/14299/10159>.
- Marek, Andrzej. „Funkcje kary pozbawienia wolności na tle zmian polityki karnej.” W *X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. Stefan Leleń i Grażyna B. Szczygieł, 61-76. Białystok: Temida 2, 2009.
- Marshall, Tony F. *Restorative Justice: An Overview*. London: Home Office, 1999.
- Płatek, Monika. „Wstęp I, czyli o miejscu i roli sprawiedliwości naprawczej w systemie sprawiedliwości karnej.” W *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, red. Monika Płatek i Michał Fajst, 9-31. Warszawa: Liber, 2005.
- Różyńska, Joanna. „Koncepcja sprawiedliwości naprawczej.” *Jurysta*, nr 1 (2005): 5-14.

- Siedlecka-Andrychowicz, Agnieszka. „Mediacja w sprawach karnych i sprawach o wykroczenia.” W *Mediacje. Teoria i praktyka*, red. Ewa Gmurzyńska i Rafał Morek, 381-406. Warszawa: Wolters Kluwer, 2024.
- Siedlecka-Andrychowicz, Agnieszka. „Wykorzystanie mediacji oraz programów sprawiedliwości naprawczej w konfliktach występujących w środowisku akademickim – przykład Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i Polski.” W *Mediacja: od rozmowy do porozumienia*, red. Marcin Romanowski, 115-128. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, 2022.
- Sitarska, Anna. „Przemoc w rodzinie a mediacja.” *Prokuratura i Prawo*, nr 1 (2006): 56-74. <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/numer-1-2006>.
- Sitarz, Olga. „Bariery prawne szerszego rozwoju mediacji w sprawach karnych i postulaty de lege ferenda.” W *Mediacja: sztuka kompromisu*, red. Marcin Romanowski, 13-24. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, 2023.
- Skrobotowicz, Grzegorz. „Mediacja karna w Polsce – ponad dwadzieścia lat działania instytucji – próba oceny.” W *Mediacja: od rozmowy do porozumienia*, red. Marcin Romanowski, 61-78. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, 2022.
- Skrobotowicz, Grzegorz. *Mediacja karna w świetle badań*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2017.
- Skrobotowicz, Grzegorz. „Zalety mediacji karnej.” *Prokuratura i Prawo*, nr 2 (2012): 128-145. <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/numer-2-2012>.
- Steinborn, Sławomir. *Porozumienia w polskim procesie karnym. Skazanie bez rozprawy i dobrowolne poddanie się odpowiedzialności karnej*. Kraków: Zakamycze, 2005.
- Suchanek, Marek. „Mediacja jako metoda rozwiązywania konfliktów społecznych.” *Studia Administracyjne*, nr 10 (2018): 129-147. <http://dx.doi.org/10.18276/sa.2018.10-09>.
- Walczak, Beata. „Mediacja w sprawach karnych.” *Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie* 2, nr 6 (2012): 119-137. http://dlibra.bg.ajd.czyst.pl:8080/Content/1555/Gubernaculum_02_6-119.pdf.
- Waluk, Janina. „Mediacja jako forma sprawiedliwości naprawczej – korzyści dla stron.” *Archiwum Kryminologii XXIX-XXX* (2008): 871-883. https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/ak/article/view/309/waluk_mediacja_jako_forma_spra_2007-2008BQ.pdf.
- Wójcik, Dobrochna. „Rola mediacji między pokrzywdzonym a sprawcą przestępstwa.” W *System Prawa Karnego. Zagadnienia ogólne*, t. 1, red. Andrzej Marek, 350-413. Warszawa: C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, 2010.
- Zielińska, Eleonora. *Mediacja w sprawach karnych o przemoc w rodzinie – skala i efektywność w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2017. <https://old.iws.gov.pl/wp->

-content/uploads/2018/08/IWS_Zieli%C5%84ska-E._Mediacja-w-spr.-karnych-o-przemoc-w-rodzinie.pdf.

Zielińska, Eleonora i Joanna Klimczak. *Zakres stosowania mediacji w sprawach karnych w praktyce wymiaru sprawiedliwości*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2020. https://old.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/04/IWS_Zieli%C5%84ska-E.-Klimczak-J-Zakres-stosowania-mediacji-w-sprawach-karnych-w-praktyce-wymiaru-sprawiedliwo%C5%9Bci.pdf.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.
For guidelines on the permitted uses refer to
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>